საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია

ქართული ენციკლოპედიის ი. აბაშიძის სახელობის მთავარი სამეცნიერო რედაქცია

იოანე-ზოსიმე

იოანე-ზოსიმე, X ს. მწიგნობარი და საეკლესიო მოღვაწე. ბიოგრ. ცნობები მის შესახებ ძუნწადაა შემონახული, ძირითადად, ქართ. ხელნაწერთა სინური კოლექციის ანდერძ-მინაწერებში. ი.-ზ-ს სახელს უკავშირდება მრავალი ხელნაწერის როგორც შედგენა-გადაწერა, ისე შემოსვა-განახლება. მისი მოღვაწეობა მთლიანად დაკავშირებულია პალესტინასთან: თავდაპირველად იმყოფებოდა საბაწმიდის ლავრაში (40-იანი წლების დასაწყისიდან 60-იანი წლების დასასრულამდე), შემდგომ კი – სინას მთაზე. უადრესი ხელნაწერი, რ-იც ადასტურებს ი.-ზ-ს მოღვაწეობას სინაზე, არის Sin.-35, მის მიერ შემოსილი 973, ხოლო უგვიანესი – ა. ცაგარლის კატალოგის N 93 და N 92 (ამჟამად გაფანტულია სხვადასხვა სიძველეთსაცავში), გადაწერილი და შემოსილი 986.

ი.-ზ. იმ ქართვ. საბაწმიდელსინელ საეკლ. მოღვაწეთა წარმომადგენელია, რ-ებიც ქრისტ. ღვთისმსახურების წინაბიზანტიური, ანუ იერუსალიმური წესის აღმსრულებელი უკანასკნელი თაობა გამოდგა. საქართველოს *პოლიტ.* ორიენტაციამ X ს. II ნახში განსაზღვრა ქართ. ეკლესიის გადასვლა კონსტანტინოპოლის საღვთისმსახურო წესზე. ამ პროცესმა, როგორც ჩანს, განაპირობა საბაწმიდელ-სინელ მწიგნობართა მოღვაწეობის შინაარსი და მიმართულება. თავისი დროის სიახლეთა დანერგვასთან ერთად ისინი ცდილობდნენ, იერუსალიმური ტრადიციის ამსახველი მრავალი ძეგლი თუ ლიტურგიკული წესი შეეფარდებინათ ახ. პრაქტიკასთან. ამ მხრივ განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ი.-ზ-ს, როგორც ლიტურგისტის, მოღვაწეობა. მის მიერ შედგენილი კრებულები ერთდროულად მოიცავს სიახლესაც და სიძველესაც. პირველ რიგში გამოყოფენ მის ენციკლოპედიური ხასიათის ლიტურგიკულ-ჰიმნოგრაფიულ კრებულს Sin.- 34-ს, რ-იც, თვით ი.-ზ-ს თქმით, მას შეუდგენია სწავლულ კაცთათვის („მეცნიერისა კაცისათჳს"). ანდერძის მიხედვით, კრებულის შედგენა ი.-ზ-ს 965 დაუსრულებია, მაგრამ გარკვეული შენიშვნა-განმარტებები თუ სხვა მასალა კრებულში შეტანილი ჩანს მისი მოღვაწეობის სინურ პერიოდში. Sin.- 34-ის ზოგიერთი ნაწილი, რ-იც და-

კარგულად ითვლებოდა, დაცული აღმოჩნდა პეტერბურგის საჯარო და ლაიფციგის უნ-ტის ბ-კების ხელნაწერთა კოლექციებში. ეს შევსება კიდევ უფრო თვალსაჩინოს ხდის Sin.-34-ის მნიშვნელობას. მრავალი ძეგლი, რ-იც მხოლოდ ი.-ზ-ს კრებულებმა შემოინახა, პირველად Sin.-34-შია შეტანილი ან მხოლოდ ამ ხელნაწერითაა მოღწეული. ხელნაწერის შენიშვნა-განმარტებებსა და ანდერძ-მინაწერებში ნათლად ჩანს, თუ როგორ იძიებს ი.-ზ. ამა თუ იმ ძეგლის წარმომავლობისა და სიძველის რედაქციებს, აჯერებს მათ თანამედროვე პრაქტი-კასთან და ქმნის სრულიად ახ. მთლიანობას. ამგვარ იშვიათ ძეგლებს მიეკუთვნება პასქა-ლისტური ხასიათის ვრცელი ნაშრომი ცნობისათვს და უწყებისა, ჭეშმარიტად რომელი მო-გუეთხრა ჩუენ მოძღუართა მიერ, განსაზღვრული გამოძიებისათვს ჟამთა და წელთა..." (Sin. -34, Sin.- 38), რ-შიც განმარტებულია ქართ. და ბერძნ. ტრადიციაში სხვადასხვა კა-ლენდარული გამოთვლების წესი და მოცემულია მე-13 მოქცევის (781– 1312) 532-წლიანი ციკლის ტაბულა (გამოცემულია). განსაკუთრებით საყურადღებოა ნაშრომში მოცემული ქრონოლოგიური სისტემები, მ. შ. „ქართველთა სათვალავი". ასევე მნიშვნელოვანია სხვა-დასხვა წყაროს საფუძველზე შედგენილი „კრებაჲ თთუეთაჲ წელიწადისათაჲ", რ-იც პალეს-ტინური ტრადიციის საეკლ. დანიშნულების ვრცელი კალენდარია. საეკლ. დღესასწაულთა და ხსენებათა, მ. შ. ქართვ. წმინდანების ხსენებათა, გარდა კალენდარი შეიცავს მნიშვნელოვან ცნობებს პალესტინის წმინდა ადგილებისა და ეკლესია-მონასტრების, აგ-რეთვე ჰაგიოგრაფიისა და ლიტურგიკის საკითხების შესასწავლად. ი.-ზ. დიდ ყურადღებას უთმობდა ჰიმნოგრაფიული კრებულების შედგენას. კრებულთა შორის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ყველაზე ადრეული Sin.- 34 ხელნაწერი, რ-შიც იადგარის ორი – უძ-ველესი და ახ. – რედაქციებია შეტანილი. ამ კრებულში აისახა ძველიდან ახ. ტიპის საგა-ლობლებზე გადასვლის პროცესი, ამ ეტაპზე საღვთისმსახურო პრაქტიკაში ძვ. და ახ. ტრადიციების ურთიერთშეთავსება.

ხელნაწერთა ანდერძ-მინაწერებში ი.-ზ. მოიხსენიება როგორც „მჩხრეკალი", ანუ ტექსტის დამდგენელი და რედაქტორი, მომგებელი, ხელნაწერის შემმოსველი. იგი არსად არის და-სახელებული ავტორად ან მთარგმნელად. ამის მიუხედავად, მას მიაწერენ ავტორობას ისე-თი მნიშვნელოვანი ძეგლისა, როგორიცაა „ქებაჲ და დიდებაჲ ქართულისა ენისაჲ", რ-ის სამი ნუსხა ი.-ზ-ს ხელით არის გადაწერილი. მკვლევართა ნაწილი მას მხოლოდ ამ ძეგლის გადამწერად მიიჩნევს. ი.-ზ-ს მიეწერება ასევე ორიგინ. აკროსტიქული ლექსი Sin.-34-იდან. ეს არის შესხმის ფორმით დაწერილი თავისებური ანდერძი Sin.-34-ის იადგარისა. ლექსის ორმხრივ კიდურწერილობაში იკითხება სახელი „გეორგი", რ-საც მკვლევართა ნაწილი ლექსის ავტორად მიიჩნევს.

ლიტ.: ი ნ გ ო რ ო ყ ვ ა პ., თხზულებათა კრებული, ტ. 3, თბ., 1965; ძლისპირნი და ღმრთისმშობლისანი. ორი ძველი რედაქცია X–XI სს. ხელნაწერების მიხედვით, გამოსცა და გამოკვლევა დაურთო ე. მეტრეველმა, თბ., 1971; კ ე კ ე ლ ი ძ ე კ., იოანე ქართველის კალენდარი (X ს.). – იხ. მისი: ეტიუდები ძველი ქართული მწერლობის ისტორიიდან, V, თბ., 1957; მ ი ს ი ვ ე, ძველი ქართული მწერლობის ისტორია, ტ. 1, თბ., 1951; მ ე ნ ა ბ დ ე ლ., ძველი ქართული მწერლობის კერები, II, თბ., 1980; შ ა ნ ი ძ ე ა., ქართული ხელნა-

წერები გრაცში. – «ტფილისის უნივერსიტეტის მოამბე», 1929, ტ. 9; ჭ ა ნ კ ი ე ვ ი ც., პალესტინელ გადამწერ „იოვანეთა" შესახებ. – «მრავალთავი», III, თბ., 1973; ხ ე ვ ს უ რ ი ა ნ ი ლ., Sin. 34-ის შედგენილობის საკითხისათვის, იქვე, VI, თბ., 1978; მ ი ს ი ვ ე, იოანე-ზოსიმეს ერთი ხელნაწერის შესახებ, «მრავალთავი», VII, თბ., 1980; ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი ივ., სინას მთის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, თბ., 1947; М а р р Н. Я., Описание грузинских рукописей Синайского монастыря, М.–Л., 1940; Ц а г а р е л и А., Памятники грузинской старины в Святой Земле и на Синае, «Православный Палестинский сборник», т. 4, вып. 1, СПб., 1888; B r o s s e t M., Études de chronologie technique, I. – «Men. de l’Academie Imp. des Sciences de St. Petersbourg», VII série, XI, №13, 1868; G a r i t t e G., Catalogue des manuscrits géorgiens littéraires du Mont Sinaï. – «CSCO», vol. 165, Subsidia, t. 9, Louvain, 1956; Le Calendrier palestino-géorgien du Sinaïticus 34, édité, traduit et commenté par G. Garitte, Bruxelles, 1958; E s b r o e c k M. van, Les manuscrits de Jean Zosime Sin.- 34 et Tsagareli 81, «Revue de Kartvélologie», vol. XXXIX, Paris, 1981.

ლ. ხევსურიანი